

Percepția școlii asupra elevilor romi

Abstract: Using a social diagnosis of the causes and effects of marginalization, this study of the sociology of education aims to show the economic, social, and cultural causes that perpetuate the school failure of Roma pupils. In common perception, the issue of Roma education has a pejorative connotation and is accompanied by school dropout, school failure, and low absorption into the labor market. The effects of low levels of education are poverty, marginalization, juvenile delinquency, criminality, alcoholism, social exclusion in the country of origin, and international migration, followed by new forms of exclusion in the places of migration. The sociological survey was conducted in two schools, both of which had a majority of Roma children and had benefited from an educational project conducted over five years, to observe in what ways the Roma students' performance and perceptions about the school had changed. Also studied were the interactions between teachers and students, and between Roma and non-Roma students.

Keywords: abandonment, positive discrimination, negative discrimination, school failure, Roma integration, educational strategies, poverty, violence

Introducere în problematica studiată

Guvernul României a considerat integrarea prin educație a romilor o prioritate națională, noțiune care se regăsește în "Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând

minorității romilor pentru anii 2011-2020."²

În acest document se prevede punerea în practică, prin metodologii specifice, a principiilor egalității de șanse, a accesului la educația de calitate a etnicilor romi, precum și formarea de resurse umane care să îi pregătească pe liderii romi, care

la rândul lor să ridice, prin cultură și profesie, nivelul colectiv al etniei. Programele ce urmează a se derula conform acestei strategii, au ca obiective reducerea absenteismului, corectarea insuccesului școlar, sprijinirea elevilor prin tabere și alte facilități cum ar fi: locuri rezervate în licee și facultăți, organizarea de programe tip after-school, "Școala după școală", "A doua șansă", "Alfabetul funcțional", "Grădinița de vară", "Bani de liceu"³. Strategia educațională prevede și înființarea de grădinițe bilingve romani-române, romani-maghiare, în comunitățile unde există un număr de minim 15 copii romi. În acest sens, se prevede monitorizarea efectelor O.M. 1540 din 18.04.2007⁴ vizând interzicerea segregării școlare,

Adriana Tudor Arsenie

drd. SNSPA

(arsenieadriana@yahoo.com)

se va pune accent pe restructurarea formării inițiale a profesorilor, prin mentorate de practică, master didactic, implicarea Caselor Corpului Didactic în organizarea de cursuri de formare pentru profesori, cu accent pe nediscriminare, promovarea eticii în educație și flexibilizarea programelor școlare.

Recomandările Strategiei Naționale de Integrare a Romilor vizează și alte segmente, precum: îmbunătățirea sistemului de mediere școlară, mediatorul școlar împreună cu cel sanitar fiind o resursă umană necesară și utilă, care are acces nemijlocit la comunitatea de romi, având abilitățile de comunicare necesare. Se urmărește și instituirea unor sancțiuni administrative și financiare pentru directorii și profesorii care practică segregarea în școli. S-au avansat cifre care urmează să devină ținte pentru strategie: sporirea investițiilor în școli cu elevi romi cu 10%, creșterea cu 15% a ratei de ocupare, diminuarea cu 15% a discriminaării și excluziunii sociale.

În acest sens, pot fi puse în evidență o serie de deficiențe – și, în contrapondere, de recomandări – pentru o mai bună îndeplinire a obiectivelor pe această zonă de politici publice.

În primul rând, ar fi util dacă s-ar preciza și punctele de plecare inițiale pe diverse domenii de acțiune, deoarece la nivelul anului 2011 nu se pornește de la zero în multe situații, iar în lipsa referințelor nu se pot monitoriza aceste creșteri.

În al doilea rând, ar fi utilă introducerea unui cod etic pentru fiecare unitate de învățământ preuniversitară, care să prevadă măsuri antidiscriminatorii față de religii și etnii diferite.

În al treilea rând, este de observat faptul că din această strategie lipsește componenta de gen a educației, fetele rome fiind primele care renunță la școală pentru a se căsători timpuriu și a prelua roluri casnice, conform tradiției⁵.

În al patrulea rând, ar putea fi utilă și înființarea de clase de fete rome, într-un program de tipul "A doua șansă", deoarece separarea pe sexe le-ar da părinților acestora siguranța (ținând cont de condiționările generate de mentalitate) că ele nu interacționează cu băieți romi sau neromi, iar fetelor măritate le-ar da posibilitatea de a-și completa studiile, de a-și cunoaște drepturile, de a se moderniza și a-și educa și copiii în acest mod.

În acest context, este de menționat faptul că, sistemul zonelor prioritare în educație, care implică principiul discriminării pozitive, alocarea de șanse suplimentare copiilor cu dificultăți de învățare și rezultate școlare reduse, datorate situației de dezavantaj socio-economic, a fost inițiat în Anglia în 1976⁵ (EPA- Educational Priority Areas). Apoi, a fost preluat de Franța în 1981 și dezvoltat ulterior în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene. Sistemul are ca obiectiv sprijinirea acțiunilor educative în aceste zone care sunt un obstacol pentru reușita școlară. Zonele Prioritare au acoperit atât mediul urban cu populație marginalizată, inclusiv de etnie romă, precum și arii rurale.

Coordonatele cercetării privind percepția școlii asupra elevilor romi

Strategia Națională pentru Romi, precum și programele guvernamentale și neguvernamentale destinate ridicării gradului de educație și difuzarea ei în rândul populației rome sunt numeroase, dar sunt aplicate în sensul prescriptiv al egalității de șanse și al discriminării pozitive, lipsind monitorizarea rezultatelor. Absența resursei financiare face ca programele de modernizarea a școlilor cu elevi romi și măsurile pentru diminuarea eșecului școlar să nu aibă impactul dorit.

Între teorie și practică se interpun circuite birocratice, blocaje financiare, lipsa de consecvență a măsurilor, adesea contradictorii. De exemplu, dacă în Strategia de până în anul 2020 se prevede importanța mediatorului școlar, în practică s-au desființat 23 de posturi de mediatori în Municipiul București. Programele de tip After-school și "A doua șansă" nu își găsesc sponsori, ONG-urile accesează programe destinate romilor, programe care, deși au caracter educativ nu au girul Ministerului Educației, nu fac schimbări în curriculum, nu difuzează exemple de bune practici. Adesea, aceste programe nu sunt verificate de specialiști în educație, cei care accesează fondurile europene având alte specializări și lipsind colaborarea profesioniștilor.

Problema de la care pleacă cercetarea prezentă este studierea impactului pe care aceste programe le-au avut în două școli bucureștene, Școala 181 și Școala 183, beneficiare ale programelor de intervenție "Zone Pilot în Educație."

Schimbarea programei școlare în cele două școli, în sensul flexibilizării curriculei, educația nediscriminatorie aplicată de profesorii familiarizați cu problemele comunității romi și schimbarea atitudinii elevilor neromi și a culturii dominante față de romi, susținerea unei politici educaționale afirmative au dus la progres școlar față de anii anteriori, la reducerea absenteismului și la schimbarea mentalității romilor față de școală.

Pentru verificarea acestei ipoteze a fost derulată o anchetă sociologică în două școli din București, Școala nr. 181 și Școala nr. 183, unde există o comunitate romă bine reprezentată. Ancheta a fost derulată cu aprobarea Inspectoratului Școlar al Municipiului București.

Aceste școli au fost beneficiare ale programelor de intervenție ameliorative din 2005⁶, iar studiul de față își propune să arate efectele acestei strategii asupra instituției școlare și a diferitelor categorii de actori implicați (elevi, cadre didactice, părinți, alți membri ai comunității) la 6 ani de la inițierea proiectului.

A) În cadrul cercetării au fost chestionați elevi romi și neromi, precum și profesorii care predau la aceste clase. S-a urmărit dimensiunea discriminării etnice, a conținuturilor programelor școlare care induc stereotipuri discriminatorii, precum și a interesului familiilor în relația cu școala.

B) S-au analizat documente școlare, precum foi matricole, cataloage, repartiția pe clase a elevilor, rezultatele la teze, infrastructura școlară privitoare la dotările acestor școli comparative cu cele la care învață elevi români.

Această cercetare are ca puncte de plecare preocupările precedente, în Programele Pilot de Intervenție, materializate prin "Sistemul Zone Prioritare în Educație", studii elaborate de Ministerul Educației și Cercetării, UNICEF și Institutul de Științe ale Educației în perioada 2006-2009⁷. De aceea rezultatele obținute sunt comparate cu cele obținute în Giurgiu, la Școala Generală nr. 3, în anul 2002 și la Bacău, la Școala Generală nr.4 din anul 2005.

În ancheta sociologică s-au folosit metode cantitative, precum chestionarul, aplicat elevilor și profesorilor care predau la aceste clase, dar și metode calitative, interviul semistandardizat, folosit în discuțiile cu părinții, focus-grupul, utilizat în discuțiile colective cu profesorii, directorul și secretariatul. A fost utilizată și observația participativă prin participarea directă a cercetătorului la orele de curs, respectiv de dirigenție (consiliere)⁸.

Instrumentele de culegere a datelor au fost pe suport de hârtie, în cazul chestionarelor și a fișelor de observație, iar la asistența la ore și în discuțiile libere s-a folosit reportofonul.

Culegerea datelor s-a realizat de către 2 operatori, iar (analiza rezultatelor) s-a făcut de către sociolog, cu ajutorul programelor de calculator pentru baza de date.

Desfășurarea cercetării și rezultatele acesteia

Alegerea celor 2 școli a fost justificată de o serie de caracteristici ale acestora și ale comunității din care fac parte. Spre exemplu, comunitatea elevilor din Școala nr. 183 se caracterizează prin defavorizare socio-economică severă, printr-un grad accentuat de sărăcie, la limita subzistenței, care afectează un număr important de familii. Părinții elevilor au un nivel redus de instruire și ocupare, au condiții precare de locuit, fiind concentrați într-o zonă marginală a orașului, locuită de romi. Mulți părinți au o atitudine rezervată față de școală și față de importanța educației, dar comunitatea locală a sprijinit această școală în ultimii 5 ani. Ambele școli au o rată ridicată a abandonului școlar, aproape 10%, și o rată înaltă a repetenției de aproape 5%. În plus, există o proporție importantă a elevilor cu dificultăți de învățare. La școlile studiate nu au fost înregistrate fenomene grave de comportament deviant, furt, vagabondaj, droguri.

În prima fază a investigației au fost aplicate chestionare profesorilor, urmate de discuții individuale, pentru a identifica caracteristicile generale ale resursei umane, a stabili nevoile de dezvoltare profesională și a inventaria problemele generale cu care se identifică școala.

Ancheta a avut în vedere și evaluarea gradului de acceptanță a profesorilor la schimbarea percepției asupra elevilor romi. S-a urmărit percepțiile profesorilor față de problemele cu care se confruntă școala, față de cauzele probabile ale absenteismului și abandonului școlar, față de relevanța curriculum-ului pentru nevoile elevilor din școală. S-a urmărit metodologia didactică și programul de învățare al elevilor, relația dintre școală și comunitate, rezultatele și prestigiul școlii, necesarul de material didactic și echipamente ale școlii, nevoile de formare ale personalului didactic. După discuțiile din focus-grup s-a aplicat profesorilor chestionarul de prezentat în Anexa 1.

Analiza rezultatelor obținute pe un eșantion de 134 de profesori a dus la o serie de constatări interesante, prezentate mai jos.

Din totalul de 134 de cadre didactice de la cele 2 școli, toate sunt cadre didactice calificate, având studii corespunzătoare disciplinei pe care o predau. Colectivul este echilibrat pe vârste, ponderea cea mai mare o au cei cu vechime între 18 și 25 de ani (57%), mai mult de jumătate au o vechime în școală cuprinsă între 5 și 15 ani. Din punct de vedere al calificării profesionale peste 60% dețin gradele didactice II și I, iar majoritatea sunt titulari pe post. Reprezentarea pe sexe este de 78% femei și 22 % bărbați.

Opiniile profesorilor față de problematica studiată

Din discuțiile purtate cu profesorii s-a relevat percepția acestora privind problemele cu care se confruntă școala. Aproape toți semnalează dificultățile de adaptare ale copiilor la mediul școlar, fenomen care determină mai târziu insuccesul școlar. În opinia profesorilor, cele mai importante cauze ale dificultăților se situează la nivelul mediului familial, considerat nefavorabil dezvoltării personalității, atât din punct de vedere economic, cât și educațional, afectiv, deoarece lipsește comunicarea cu copilul, sunt multe familii în care se consumă alcool, iar copiii trăiesc în medii violente. O altă cauză este lipsa accesului la grădinițe și la anul pregătitor pentru romi.

O altă opinie generalizată este dezinteresul părinților față de frecventarea școlii, cauzat de neconștientizarea rolului educației și persepectivelor reale pe care le poate oferi

educația pe piața muncii. Condițiile economice precare ale familiilor de romi nu permit asigurarea unor condiții minimale (îmbrăcăminte, încălțăminte), mai ales în perioada de vreme nefavorabilă cu temperaturi scăzute (ninsori, ploaie). Tradițiile comunității romi în care sunt valorizați banii câștigați ușor și fără muncă sistematică, lipsa unei culturi proprii îi determină pe părinți să nu pună accent pe școală.

Cu toate acestea, niciun profesor nu a semnalat printre cauzele insuccesului școlar lipsa unor metode pedagogice speciale, cu abordări educaționale alternative. Totodată, s-a observat relativă neîncredere a cadrelor didactice cu privire la impactul unor măsuri de îmbunătățire a ofertei educaționale. Majoritatea profesorilor consideră că principala cauză a absenteismului și a abandonului școlar se situează în afara școlii, iar educația formală nu poate schimba fundamental această cauză. Profesorii consideră că, orice ar face, situația ar fi aceeași, această resemnare stând la originea lipsei de dorință de a-și schimba metodele pedagogice sau de a urma cursuri de specializare.

În ce privește programa școlară națională, majoritatea profesorilor consideră că aceasta este prea încărcată, iar unele obiective și teme depășesc posibilitățile reale ale elevilor. Au fost semnalate dificultăți ce țin de lipsa instrumentelor didactice demonstrative sau a instrumentelor de muncă independente, mijloacele didactice existente fiind insuficiente atât calitativ cât și cantitativ.

Predarea acestei programe la clasele cu copii romi este și mai greu de realizat, deoarece ei au un nivel de pregătire a temelor mult mai scăzut, nu sunt monitorizați și ajutați de părinți în însușirea materiei și nu se regăsesc în literatură sau istorie cu reprezentanți iluștri care să-i motiveze. Adesea "țiganul" este tratat peiorativ în textele literare, (exemplu "Răzvan și Vidra") având năravuri rele, lucru care îi face să se rușineze pe cei din aceeași de etnie sau să perpetueze stereotipurile despre ei.

Profesorii consideră necesare la aceste clase materiale intuitive cu impact vizual sau auditiv, de genul video-playere, casete didactice, mulaje, softuri educaționale.

Toți profesorii intervievați au considerat necesară introducerea unui program de studiu prelungit, de după-amiază, pentru elevii romi. Principalele argumente în favoarea acestei opinii au fost următoarele:

- lipsa de sprijin din partea familiei în rezolvarea temelor;
- lipsa timpului de învățare necesar în cadrul familiei, subminat de treburi casnice;
- nevoia de asistență specializată în realizarea sarcinilor de învățare și în sarcinile de muncă independente.

De asemenea, profesorii au fost de părere că acordarea unei mese (gustări) calde și asigurarea de rechizite gratuite ar avea efecte pozitive asupra participării școlare, date fiind condițiile economice precare ale familiilor, precum și experiența programului "Cornul și laptele".

În privința organizării unor activități extrașcolare în care să fie antrenați atât părinții, cât și ceilalți membri ai comunității, profesorii și-au exprimat rezerve, considerând că ar avea efect pozitiv asupra unui număr restrâns de părinți. Principalul motiv invocat a fost lipsa de interes a multor părinți pentru educația copiilor.

Din eșantionul cercetat, 78% dintre profesori consideră colaborarea cu autoritatea locală ca fiind satisfăcătoare, dar departe de ce și-ar dori cu adevărat să fie. Primăriile le dau fonduri pentru reparații și nu atât pentru achiziționare de mobilier și material didactic, reprezentanții administrației locale nu participa la ședințele de Consiliu de Administrație. Aceștia sunt prezenți, de obicei, doar la începutul anului școlar, la festivitatea de deschidere a școlii. Dialogul cu părinții se referă doar la probleme de disciplină, igienă și educație sanitară, frecvență,

dificultăți de învățare și mai puțin la aspecte educative în comun, în parteneriat cu școala.

Profesorii consideră că prestigiul școlii a scăzut treptat, ca urmare a creșterii ponderii populației rome, acutizării problemelor economice datorate crizei, creșterii numărului de familii dezorganizate, datorită fenomenului de emigrație. De altfel, conform Legii Educației Naționale⁹ școlile se ordonează după performanțe exprimate în medii generale și în numărul de copii admiși în ciclul următor, astfel se obțin un număr mai mare sau mai mic de clase, care înseamnă norme didactice direct proporționale, dar astfel se și atrag fonduri bugetare pentru dotarea școlilor. O școală cu un număr mai mare de clase este o garanție a succesului și primește mai mulți bani de la bugetul local. În acest caz, al autonomiei școlilor și al alocării de resurse după performanțe, profesorii consideră că legea trebuie regândită și după aceste cazuri speciale, unde performanța înseamnă o notă de trecere și nu o notă maximă, ori participări la competiții naționale. În cazul opus, insuccesul școlar, atrage după sine un număr mai mic de clase și o bază materială mai precară. Profesorii sunt demotivați psihologic când lucrează în asemenea școli.

Faptul că elevii sunt de etnii diferite nu este perceput ca o oportunitate pentru educație interculturală, dialogul interetnic fiind deficitar, peceput ca un obstacol. Totodată profesorii se referă la lipsa de implicare a reprezentanții etniei rome în rezolvarea problemelor școlii, organizațiile non-guvernamentale nu își fac simțită prezența în școli.

Analiza datelor chestionarului aplicat profesorilor

Din cei 134 de profesori chestionați, 103 sunt femei și 31 sunt bărbați, cu următoarea vechime la catedră (Tabel 1):

Tabel 1. Vechimea la catedră a profesorilor din cele 2 școli

0-5 ani	19 persoane
5-10 ani	43 persoane
10-15 ani	68 persoane
20-30 ani	3 persoane
peste 30 ani	1 persoană

La întrebarea nr.1, referitoare la dificultățile pe care le întâmpină elevii rome, au răspuns 97% din profesori astfel, conform datelor ilustrate în Tabelul 2.

Tabel 2. Dificultățile întâmpinate de elevii rome, conform aprecierii profesorilor

Rezultate școlare slabe	70%
Absenteism	60%
Indisciplină	46%
Lipsa legăturilor școală-familie	43%
Nepromovabilitatea	41%
Dezinteresul pentru învățatură	41%
Abandonul școlar	27%

Rezultatele școlare slabe ale elevilor romi sunt cauzate de absentism, de absența legăturilor cu familia, lipsei tradițiilor de muncă intelectuală, care generează dezinteres pentru învățatură, indisciplină, nepromovabilitate și abandon școlar, iar mai târziu produc violență, alcoolism și infracționalitate ridicată.

La întrebarea nr. 2, referitoare la identificarea elementelor etnice discriminatorii din curricula școlară, 82% dintre profesori afirmă că nu există discriminare, 14% susțin că există discriminare prin eludarea problemei și 4% nu se pronunță. Exemplele celor care au afirmat existența discriminărilor se referă la literatură și la istorie. În literatura română, țiganul din "Răzvan și Vidra" este rău, ipocrit, urât, șmecher, are vicii morale și apare la periferia societății. La istorie, etnia romă nu apare la lecțiile de cultură și civilizație decât indirect, ca pictură gen "Țigăncușa din Ghergani" la Grigorescu, singurele referiri sunt legate de venirea lor în secolul al XIII-lea și la dezrobirea din secolul al XIX-lea. Nu sunt explicații legate de crimele din Transnistria, din al doilea război mondial, ori de obiceiurile tradiționale. Exemplele individuale de succes, gen muzicianul Grigoraș Dinicu au rămas atipice pentru etnie.

La întrebarea nr. 3, referitoare la existența conflictelor verbale și fizice între elevii romi și neromi, profesorii răspund afirmativ în proporție de 63%, negativ 31%, iar 6% nu se pronunță. Genul de conflicte enunțate sunt injurii reciproce, deci verbale și fizice, în măsură mai mică în cadrul școlii. Elevii români îi ignoră și se izolează de romi, iar aceștia doresc să atragă atenția asupra lor prin fapte și vorbe șocante. Un exemplu de conflict adesea întâlnit este referirea la părinții romilor și la condițiile lor de viață mizerabile, elevii români perpetuând stereotipuri moștenite din familie și mass-media, romii fiind numiți "leneși, murdari, ignoranți, hoți".

La întrebarea nr. 4 profesorii consideră că se poartă mai sever la clasele cu romi în ce privește disciplina (52%), pentru a preîntâmpina abaterile și mai relaxat în ce privește conținutul educativ, predând conținuturi minimale, neperformante, datorită situației slabe la învățatură.

La întrebarea nr. 5, referitoare la o posibilă adaptare a programei la clasele de elevi romi, profesorii consideră în majoritate (80%) că nu trebuie adaptată la aceste clase, rezultat izvorât din inerția profesorilor de a schimba curricula și chiar din ostilitate față de schimbările reformei, care au fost adesea formale. Cei 15 % care au considerat că programa trebuie să fie schimbată (întrebarea nr. 6) au dat răspunsuri valoroase. Este de menționat faptul că aceste răspunsuri au fost date de profesorii cu vechime de peste 20 de ani, experiența la catedră fiind determinantă. Dintre aceste răspunsuri menționăm: predare în limba romani la clasele mici I-IV, cursuri opționale de limbă și cultură romani, la aceste clase cu romi, proiecte culturale, serbări cu port, muzică și dans specific, creșterea rolului mediatorului școlar în implicarea familiei, regândirea exercițiilor de matematică cu exemple din viața cotidiană. Aceștia au sesizat că există un curriculum ascuns, subliminal, în care elevii învață neintenționat și se introduce un fel de dezirabilitate socială. "Să nu fii ca un țigan", "să nu scuipi, să nu ai haine murdare ca un țigan", sunt replici educative folosite de profesori adesea. Elementele acestui curriculum ascuns sunt și alocarea de resurse diferite, practici disciplinare, aroganța față de elevii romi, disprețul mascat, materializat adesea în poziționarea lor în bănci, fiind lăsați de obicei în ultimele bănci.

La întrebarea nr. 7, referitoare la existența egalității de șanse pentru romi au răspuns afirmativ 72% dintre profesori, argumentând cu locurile rezervate etniei romi din licee și facultăți, prin reprezentare politică, prin ONG-uri. Alți 26% susțin că nu există decât egalitate formală, lipsa resurselor materiale defavorizându-i, iar 2% nu se pronunță.

Opiniile elevilor față de problematica studiată

Chestionarul pentru elevi a fost aplicat la 90 de elevi din trei clase: una de a VI -a, una de a VII-a și una de a VIII-a. Întrebările puse au fost în majoritate deschise, pentru a obține răspunsuri calitative. Chestionarul poate fi regăsit în Anexa 2.

Din analiza itemilor, la prima întrebare au răspuns afirmativ, că le place la școală în procent de 54%, procent aproape constant și la români și la romi, scorul mic, surprinzător reflectă caracterul obligatoriu al temelor, disciplina impusă, materiile școlare, interacțiunea cu profesorii, baza materială, mentalitatea față de muncă. Motivele pentru care le place școala sunt variate: pentru întâlnirea cu colegii de la ore și în pauze (25%), pentru unii profesori (20%), pentru serbările școlare (13%), pentru materiile studiate (12%), pentru corn și lapte (10%), pentru joaca de după ore din curtea școlii (8%), pentru calculatoarele din laboratoare (7%), pentru a-și arăta hainele și telefoanele mobile (5%). Elevii romi au răspuns în următoarea ordine: le place la școală ca să se întâlnească cu colegii, ca să se joace după ore în curtea școlii, pentru corn și lapte (mai ales că rămân mai multe cornuri și le primesc ei) pentru profesori și materii, pentru calculatoare.

Cei 46% cărora nu le place la școală au argumentat că nu le place pentru că profesorii și colegii se poartă rău cu ei, deoarece sunt săraci sau țigani. Sărăcia este motivul invocat și de români și de romi, deci discriminarea sesizată este pe bază de venituri. Alte motive menționate au fost: orarul prea lung, învățatul prea de dimineață sau ultimele ore de seară, teme grele, severitatea profesorilor, plictiseala la ore.

La întrebarea nr. 3, dacă au fost jigniți sau loviți de colegi, au răspuns pozitiv 87%, violența verbală fiind o constantă de 60%, iar violența fizică, bătăile, ruperea hainelor, furtul banilor sau al pachetelului fiind de 17%. Motivele conflictelor din școală sunt invidia pentru cei care au haine și telefoane scumpe, față de cei care învață mai bine și îi disprețuiesc pe ceilalți, față de cei pe care îi simpatizează profesorii sau atitudinea față de cei mai slabi, în fața cărora se pot impune mai ușor. Elevii români răspund că ei sunt victimele romilor, dar și romii mai slabi de constituție spun că sunt victimele romilor și românilor deopotrivă.

La întrebarea nr. 5, dacă au fost jigniți sau loviți de profesori răspund pozitiv 30%, răspunsurile detaliate obținute la întrebarea nr. 7 arătând cauzele: românii spun că sunt jigniți pentru că nu știu materia, romii răspund că sunt jigniți pentru că nu sunt curați, nu își fac temele, sunt proști și obraznici. Copiii spun că profesorii nu îi lovesc, dar îi urechează (4%), îi pun să stea în față cu mâinile sus (3%), îi fac pe ceilalți să râdă de ei (3%).

La întrebarea referitoare la înțelesul cuvântului țigan majoritatea copiilor (94%), romi și români se referă la un sens peiorativ. Țiganii sunt prost crescuți, murdari, proști, hoți, bișnițari. Stereotipurile funcționează și la copiii romi, care și le însușesc, în lipsa unei alte perspective asupra etniei. Dintre romi au răspuns altfel 4%, anume: țiganii sunt un popor venit din India, ei cântă și dansează, își iubesc familiile, pleacă din țară pentru că sunt amărâți, unii dintre ei sunt bogați, au case frumoase și românii îi invidiază.

Observația participativă a fost a treia metodă de investigație, efectuată la un număr de 6 ore de Consiliere și orientare (Dirigenție) la clasele V-VII și la 3 ore de Cultură Civică la clasele a VIII-a cu elevi romi.

Am urmărit interacțiunea profesorului cu elevii, a elevilor romi între ei, a lor cu elevii români, în cadrul orelor și în pauză. Această metodă prezintă dezavantajul de a crea un disconfort celor supravegheați, care își modifică comportamentul în sensul dezirabilității

anticipate, dar totuși, observația participativă directă redă aspecte importante, care scapă discuțiilor formale, și mi-a permis să observ detalii semnificative în relațiile interpersonale.

În cadrul orelor de Consiliere profesorii au avut ca teme: Combaterea violenței, Organizarea timpului liber, Rolurile familiale, Autocunoașterea, Consumul de droguri, Traficul de copii.

Dincolo de efortul dascălilor de a se ocupa în mod special de elevii romi, ei fiind stingheriți de supraveghere, am observat o rezervă a acestora de a se plimba printe rânduri și a interacționa direct cu copii. Elevii romi aveau o capacitate de exprimare mai redusă, dar o dorință mai mare decât această capacitate de a se face înțeleși printr-un lexic mai sărac, și cunoșteau mai detaliat conținuturile violenței și ale devianței. Temele privind consumul de droguri le-au abordat prin exemplificări din viața cotidiană, din anturajul lor, exemple pe care însă nu le condamnau sancționându-le ca negative, ci le acceptau ca prezențe cotidiene. Eforturile profesorului de a le scoate în afara moralei și a le trata ca nocive s-au izbit de complicitatea tacită cu acestea. Exemple numeroase au dat în cazul formelor de violență în familie, între prieteni, între frați. Comunicarea, privită ca soluție nonviolentă de rezolvare a conflictelor, nu o stăpâneau. La început, acești elevi s-au manifestat stingher, încurajarea le dădea încredere, apoi în dorința de a epata exagerau verbal și gestic. La temele familiale privind rolurile tradiționale din familie pledau pentru idealul cunoscut, fetele trebuie să se mărite și să aibă mulți copii, să stea acasă, iar băieții "să facă afaceri, să fie șmecheri și să facă bani". Nu au răspuns la teme precum organizarea timpului liber sau autocunoașterea, teme la care au excelat elevii neromi.

Interacțiunea elevilor din timpul orelor a fost interesantă: la început, elevii români au părut interesați de exemplele date de romi, apoi au început să se privescă cu subînțeleles, să se strâmbe arogant. Limbajul trupului arăta că niciunul nu era întors spre colegiile romi, după cum în nicio bancă nu stăteau cu romii. Românii preferau să stea singuri în bancă sau câte trei la o bancă, decât să stea cu colegul rom. Profesorii nu au intervenit în așezarea în bănci, spunând că părinții românilor le cer să accepte simpatiile copiilor în distribuția în bănci.

Statistic, elevii romi din clasele studiate erau între 30% și 50% la clasele primare, începând cu clasa a VI-a procentul lor este mai mic, datorită abandonului școlar și al repetenței, ajungând spre 25%.

În pauze, copiii se jucau cu toții, românii li se adresau pe nume, sau cu apelativul "măi țigane", apelativ care nu părea să-i deranjeze. Fetele rome s-au izolat între ele, dar băieții s-au amestecat cu ceilalți. Fetele rome vorbesc între ele despre propriile familii, cântă și dansează, visează să se mărite cu băieți bogați, niciuna dintre cele întrebate nu mi-a răspuns că ar dori să își câștige singură banii. Din discuțiile cu acești copii, am observat că peste 30% dintre ei nu recunosc că fac parte din etnie, se rușinează și ocolesc subiectul. La rândul lor, românii își doresc să învețe la o "școală fără țigani", deoarece consideră că îi influențează negativ, fiind indisciplinați, fac murdar în clase și la toaletă, vorbesc urât se bat cu alți băieți.

În timpul orelor de cultură civică am constatat că romii nu își iau notițe, deși majoritatea au caiete și pixuri. Întrebați despre motivul pentru care vin la școală, băieții au răspuns conform datelor din Tabelul 3 și 4.

Tabelul 3. Motive ale frecventării școlii de către elevii romi

....pentru a putea să-și ia carnetul de șoferi	40%
....pentru alocație	20%
....pentru că le place	10%
....pentru că așa le spun părinții	10%
Nu știu	20%

Tabelul 4. Motivele fetelor romi de a frecventa școala

pentru ca să învețe să scrie și să citească	40%
ca să scape de treburile casnice	30%
ca să facă o meserie	10%
Nu știu	20%

Profesorii au avut o atitudine tolerantă, dar pentru că se știau monitorizați nu se poate trage o concluzie general valabilă. Cu totul altfel au răspuns în discuțiile libere despre situația elevilor romi, arătând că se simt frustrați pentru că lucrează la aceste clase, dacă nu ar preda și la clase "normale" și-ar da demisia din învățământ. Ei consideră că romii "au un tupeu caracteristic", că sunt în majoritate leneși, deși au o istețime pe care o folosesc în alte scopuri. Profesorii spun că elevii lipsesc deoarece nu își fac lecțiile, pierd timpul plimbându-se, din cauza sărăciei unii nu au haine ca să meargă la școală, dar fac rost de bani ca să fumeze, alții au părinți care muncesc sau au ajutoare sociale, dar lipsesc datorită anturajului. Întrebați dacă au cunoscut elevi romi care au fost modele de comportament au răspuns afirmativ cu toții, cazurile acelea fiind de 2% la un ciclu școlar de 4 ani. În toate acele cazuri succesul lor se datora familiilor din care făceau parte, care valorizau învățătura, îi creșteau bine, doreau să își depășească condiția, acei elevi urmând mai departe liceul și unii facultatea. Exemplele au fost: un fost elev care urma regia de film, altul științele politice, altul, administrația publică.

Din analiza documentelor școlare, a cataloagelor și foilor matricole, din discuțiile purtate cu secretariatul a reieșit că procentul copiilor romi din clasele V-VIII care au medii peste 5 este de 17%; cei cu medii între 5 și 6 sunt 36%; cei cu medii între 6 și 7 sunt de 26%; cu medii între 7 și 8 sunt 13% și cu medii între 8 și 9 sunt 3%. Din totalul lor, 5% au abandonat școala, prin nefrecventare.

Procentul acesta arată un progres școlar, față de perioada 2000-2006, unde nu existau elevi romi cu medii peste 7, iar abandonul școlar era de peste 8%. În plus, componenta de gen este mai bine aspectată acum, deoarece din totalul de elevi romi fetele sunt în raport de 46%, până în clasa a VII-a când procentul lor scade la 32%. Această situație este comparativ mai bună față de perioada anterioară, unde fetele erau în procent de 40% și până în final rămâneau la școală 30%¹⁰.

Concluziile cercetării

Studiul desfășurat în cele două școli bucureștene arată o mai bună absorbție a elevilor romi și o diminuare a insuccesului școlar, fără un impact deosebit în schimbarea mentalității romilor față de școală. Este un progres mic față de perioada anterioară și față de

studiile făcute în școlile pilot din Giurgiu și Bacău. Faptul că autoritățile locale din București au dotat școlile cu o bază materială mai bună, deoarece aici lucrează profesori cu studii de specialitate, fluctuația lor la catedra fiind mică, deoarece sunt titulari, împreună cu familiarizarea cu problemele specifice au dus la un oarecare progres.

Mentalitățile elevilor romi față de școală s-au schimbat în sensul creșterii motivației de a termina cursul primar, atât fetele, cât și băieții. Rezultatele școlare au rămas modeste, ele sunt direct proporționale cu situația lor materială, cu condițiile de igienă și de locuire.

Mentalitățile elevilor neromi față de romi au rămas neschimbate, ele sunt alimentate de mass-media, de mediul social ostil la interculturalitate, aceste stereotipuri, însușite chiar de elevii romi sunt surse ale discriminării viitoare.

Percepția profesorilor față de școlile cu elevi romi este una negativă: ei sunt nepregătiți să lucreze cu aceste clase, nu sunt motivați, nu au cursuri de specialitate pentru o abordare diferențiată, nu valorizează diferențele. Chiar dacă față de elevi nu se manifestă explicit, profesorii au implicit o atitudine ostilă sau rezervată față de romi, considerându-i "un rău necesar". Este nevoie de continuarea politicii afirmative într-o nouă etapă, a pregătirii profesorilor pentru o predare flexibilă, o schimbare a curriculei școlare în care romii să se simtă incluși, o diversitate de opționale și de programe în care acești copii să fie ajutați să-și pregătească lecțiile și să ajungă la performanță și, bineînțeles, este nevoie de fonduri pentru a derula aceste programe.

Note

1 Beneficiar al Proiectului "Construcția și implementarea unui program doctoral inovator interdisciplinar cu privire la problematica romilor" cofinanțat de UE prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

2 *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității romilor pentru anii 2011-2020*, www.gov.ro.

3 *Ordin nr. 1540/18.04.2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi*, Monitorul Oficial 692/11.10.2007.

4 *Legea Educației Naționale*, Monitorul Oficial nr.18/10.01.2011.

5 Baluta et al. 2007.

6 Jigau 2002.

7 Jigau 2007.

8 Babbie 1992.

9 *Legea Educației Naționale*, Monitorul Oficial nr.18/10.01.2011, art.5, al.5.

10 Institutul de Științe ale Educației, UNICEF 2002.

Bibliografie

Baluta, Oana, Alina Dragolea, Alice Iancu. 2007. *Gen și interese politice: între teorie și practică*. Iași: Polirom.

Babbie, Earl. 1992. *The Practice of Social Research*. Belmont, California: Wadsworth Publishing.

Institutul de Științe ale Educației, UNICEF. 2002. *Participarea școlară a copiilor romi, probleme, soluții*. București: UNICEF, Institutul de Științe ale Educației.

Institutul de Științe ale Educației. 2007. *Zone Pilot în educație*. ISE, UNICEF.

Jigau, Mihaela. 2002. *Participarea la educație a copiilor romi; probleme, soluții, actori*. București: Marlink.

Jigau, Mihaela. 2007. *Raport final de evaluare a programelor pilot de interventie prin sistemul ZEP*, București: UNICEF, Ministerul Educației și cercetării.

Murray, Rupert Wolfe (ed.). 2002. *Îmbunătățirea situației romilor: proiecte de succes din România și multe învățăminte*, Ministerul Informațiilor Publice.

Surse

1. *Strategia Guvernului României de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității romilor pentru anii 2011-2020*.

2. *Ordin nr. 1540/19 iulie 2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor romi*, Monitorul Oficial nr.692/11.10.2007.

3. *Legea Educației Naționale*, Monitorul Oficial nr. 18/10.01.2011.

Anexa 1: Chestionarul pentru profesori

Stimați colegi,

Realizăm un studiu referitor la problematica elevilor romi din sistemul educațional românesc. Vă rugăm să răspundeți la următoarele întrebări, bifând căsuța corespunzătoare sau completând pe spațiile lineate. Răspunsurile sunt confidențiale și nu este nevoie să vă notați numele pe chestionar.

Sex F M

1. Care sunt, în ordinea priorităților problemele cu care se confruntă elevii romi?

(numerotați de la 1, cea mai acută la 7, cea mai puțin acută).

Indisciplină

Rezultate școlare slabe

Nepromovabilitate

Absenteism

Condiții economice precare

Dezinteresul pentru învățatură

Abandonul școlar

2. Ați identificat prejudecăți etnice față de romi în curricula școlară?

Da Nu Nu știu

Dacă ați răspuns afirmativ, oferiți un exemplu:

3. Ați identificat conflicte verbale sau fizice între elevii romi și neromi?

Da Nu

Dacă ați răspuns afirmativ, oferiți un exemplu:

4. Considerați că profesorii clasei se poartă diferit din punct de vedere educațional și instructiv cu elevii romi?

Da Nu

Dacă da, în ce fel-----

5. Credeți că programa școlară ar trebui adaptată la clasele cu elevi romi?

Da Nu Nu știu

6. Dacă ați răspuns afirmativ la 5, dați trei exemple de propuneri de adaptare a programei:

.....
.....
.....
7. Considerați că în România există egalitate de șanse pentru rromi?

Da Nu Nu știu

Vă mulțumim.

Anexa 2: Chestionarul pentru elevi

Numele, clasa

Vă place la școală?

Da Nu

Dacă ați răspuns da, argumentați ce vă place la școală; dacă ați răspuns nu, arătați ce nu vă place.

.....
.....

Ați fost lovit sau jignit vreodată de colegi?

Da Nu

Care este motivul conflictelor de la școală?

.....
.....

Ați fost lovit sau jignit de profesori?

Da Nu

Ce înțeleg oamenii când îi numesc pe alții țigani?

.....
.....

Ce vă reproșează profesorii?

.....
.....

